

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-МЕНЕДЖЕРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАНАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки та підходів до організації навчальної та позанавчальної діяльності студентів будь — якого фаху, актуальним постає питання про графічне зображення та теоретичне обґрунтування процесів навчання та виховання, які виступають провідними під час становлення майбутнього фахівця. На допомогу дослідникам приходять саме моделювання, що виступає методом наукового та філософського пізнання педагогічних процесів, під час якого створюється модель, за допомогою якої зображають визначену галузь явищ. Таким чином, модель допомагає досліднику створити конкретний образ досліджуваного об'єкта, у якому віддзеркалюються реальні, передбачувані властивості, або інший об'єкт, який реально існує поряд з досліджуваним і подібний до нього за визначеними властивостями або структурними особливостями (за словами І. Фролова) [2, с. 234].

У філософській літературі, присвяченій питанням моделювання, пропонуються різні визначення поняття «модель». А. Зинов'єв і І. Ревзин надають математичне визначення моделі. І. Фролов при визначенні моделі відстоює думку, що модель — це засіб пізнання, головна її ознака — відображення [2, с. 345].

Найбільш повне визначення поняття «модель» дає В. Штофф у своїй книзі «Моделювання і філософія»: «Під моделлю розуміється така матеріально реалізована система, яка відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [4, с. 89].

Потрібно зазначити, що у педагогіці моделюють як зміст навчання, так і навчальну діяльність, як зміст виховання так і виховну діяльність. Так у процесі навчання використовуються: *імітаційні навчальні моделі* (С. Шаповаленко); *соціальні навчальні моделі* (А. Фурман, А. Вербицький); *семіотичні навчальні моделі* (А. Вербицький); *потоківі*. (Г. Андреева, І. Ібрагімов); *селективно-групові*. (Т. Дмитренко, О. Покальчук, Я. Олійник); *модель змішаних здібностей*. (М. Артюшина, І. Герасимчук); *інтегративна модель*. (В. Мухін, Л. Волошко); *інноваційна модель*. (І. Севрук, М. Кларин). Звісно, що в процесі навчання перелічені моделі функціонують поряд, а інколи й у змішаному вигляді. Для організації виховної діяльності у ВНЗ як правило використовують: *функціонально-структурну* та *структурно-функціональну* (Б. Ананьєв) *ситуаційну модель*, *функціональну модель* (Н. Кузьміної), *стадіальну модель* (Р. Шакуров) та *ігрове моделювання* (Є. Смірнов, Г. Щедровицький).

Саме тому метою нашої статті є розгляд моделі формування комунікативних якостей студентів-менеджерів у процесі позанавчальної діяльності, яка виступає теоретичним конструктором та відображає вищевказаний процес у досить зрозумілій формі.

Спираючись на одержану інформацію нашу модель умовно можна назвати теоретичною, а її об'єктом виступають комунікативні якості студентів-менеджерів. При виробленні концептуальної підстави моделі формування комунікативних якостей необхідно враховувати, що цей процес потребує не тільки навчального, а й позанавчального часу, та потреби студентів, як майбутніх фахівців. Отже, процес формування комунікативних якостей може мати вигляд моделі (рис. 1), яка дозволяє визначити позанавчальну діяльність як важливий механізм професійного становлення студентів-менеджерів і надає можливість звести в єдину систему специфіку комунікативних якостей, як одного з важливих компонентів у системі виховної роботи вищого навчального закладу. Модель розкриває сутність процесу формування

професійних якостей, а на їх основі постають комунікативні якості студентів, вона проектує психолого-педагогічну підтримку процесу формування комунікативних якостей особистості, відображає умови підвищення ефективності використання різних методів та форм позанавчальної діяльності в процесі формування комунікативних якостей студентів-менеджерів.

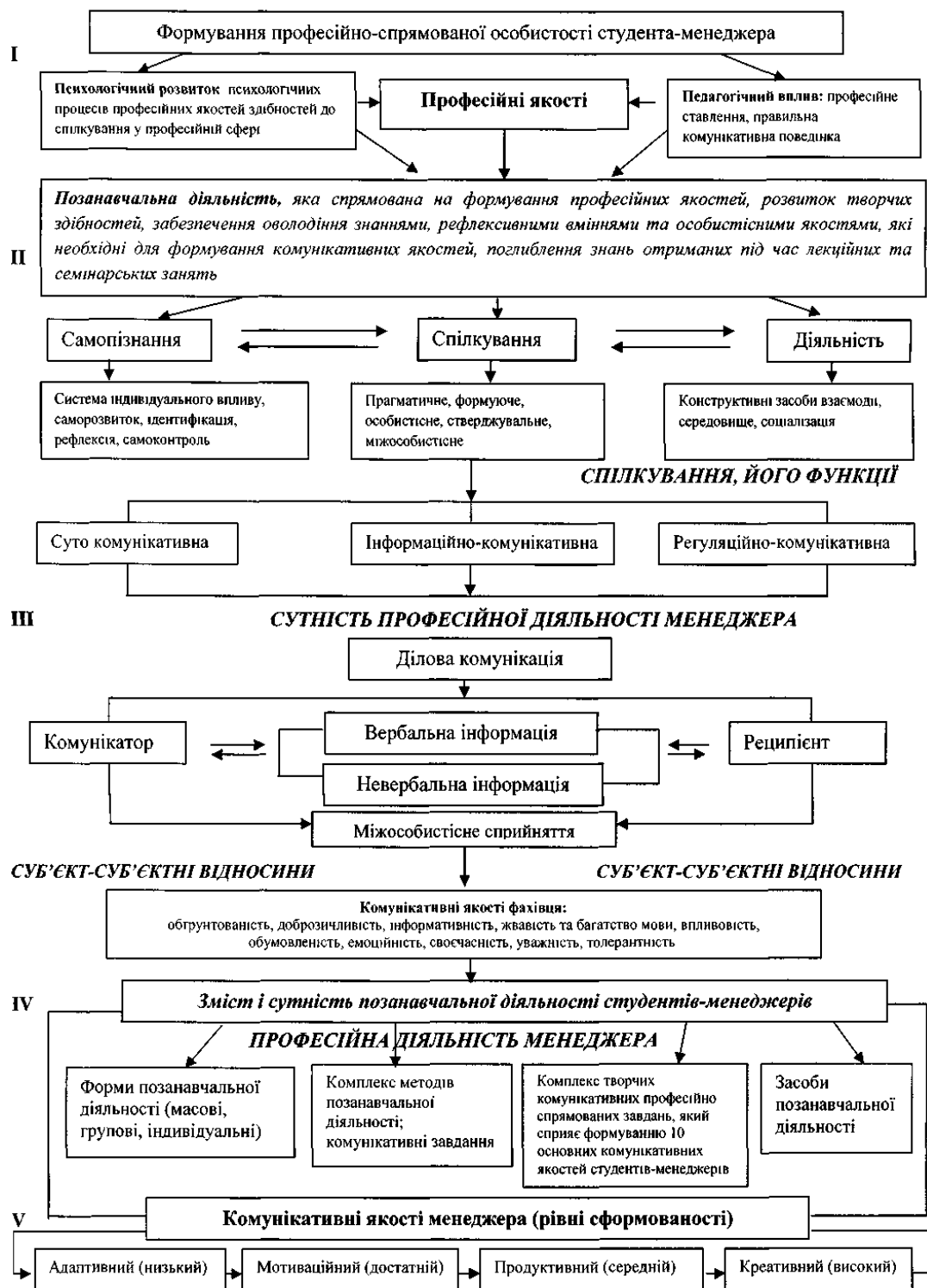

Рис. 1. Модель формування комунікативних якостей студентів-менеджерів

Провідними компонентами моделі формування комунікативних якостей студентів-менеджерів є розвиток (саморозвиток) — біопсихологічний підхід до процесу формування — і педагогічний вплив (саморозвиток) — соціокультурний підхід — як складові процесу

формування. Поняття «формування» відображає природовідповідний процес.

1 блок моделі відображає залежність процесу формування професійно-спрямованої особистості студента-менеджера від психологічного аналізу та педагогічного впливу, більш того, від того наскільки високий рівень сформованості особистості залежить її вміння користуватися професійними якостями. Цей процес має двоаспектний характер. По-перше — формування професійних якостей як розвиток (як природовідповідне явище), його процес і результат. У цьому значенні поняття „формування професійних якостей» є предметом психологічного вивчення, завдання якого полягає у виявленні того, що є і що може бути в якостях, які розвиваються, в умовах цілеспрямованого педагогічного впливу

А отже психологічний розвиток, як правило, впливає на рівень сформованості професійних якостей, психологічних процесів, здібностей до спілкування студентів у професійній сфері. Це, власне, психологічний підхід до процесу організації діяльності студентів-менеджерів, який містить, у свою чергу, і підхід діагностичний.

Другий аспект — педагогічний підхід, а саме потенціал запропонованих форм, методів, комплексу завдань позанавчальної діяльності, який передбачає виявлення того, як мають бути сформовані комунікативні якості в особистості, щоб вони відповідали вимогам, які висуває до них суспільство. Отже під педагогічним впливом знаходяться професійне ставлення, правильна комунікативна поведінка студентів-менеджерів.

Другий блок моделі — блок основних сфер діяльності студентів-менеджерів у процесі, їх становлення, як фахівця. До них належать сфери діяльності, спілкування і самопізнання особистості. У контексті заявленої проблеми всі ці сфери тісно пов'язані між собою, причому сфера спілкування є домінуючою, проникаючою як у сферу діяльності, так і в сферу самопізнання особистості. Розвиток сфери самопізнання залежить від сформованості підходів до сприйняття людини людиною і взаєморозуміння в процесі спілкування. Аналіз усвідомлення себе через іншу людину здійснюється за допомогою ідентифікації (неусвідомленому уподібненні себе іншій людині) і рефлексії (усвідомлення індивідом того, як він сприймається партнером по спілкуванню).

Ідентифікація і рефлексія є необхідною умовою для самооцінки і самоконтролю особистості, необхідних для ефективного спілкування. Також важлива для професії менеджера і система індивідуального впливу, це набір інструментів спілкування, та методів спілкування, якими користується професійно сформована особистість під час спілкування в різних ситуаціях.

Спілкування в професійній діяльності може бути: *особистісним* (орієнтованим на особистість конкретної людини); *міжособистісним* (взаємодія між невеликим числом комунікаторів); *прагматичним* (діалогічний характер спілкування); *стверджувальним* (займання різних позицій і відстоювання їх до кінця спілкування); *формуючим* (залежить від прагматичного спілкування). Згідно з зазначеними видами професійного спілкування можна виділити п'ять основних функцій спілкування: прагматичну (реалізовану при взаємодії людей у процесі спільної діяльності), функцію формування (виявляється в процесі розвитку людини і становлення його як особистості і як соціальної істоти), внутрішньо-особистісну (одна з найважливіших, тому що завдяки діалогу із самим собою людина приймає рішення, а „внутрішнє» спілкування розглядається як універсальний спосіб мислення людини), функцію підтвердження (виявляється в тому, що тільки у процесі спілкування з іншими людьми людина може пізнати, зрозуміти і затвердити себе у власних очах) і функцію організації і підтримки міжособистісних відносин (тому що спілкування для будь-якої людини незмінно пов'язано з оцінюванням інших людей і встановленням визначених емоційних відносин).

Третій блок моделі — функціонально-процесуальний. Процес формування комунікативних якостей студентів-менеджерів має двосторонній характер; може характеризуватись наступними рисами: багатofакторність; динамічність;

багатофункціональність; доцільність; цей процес має евристичний характер і проблемність; перманентність; наступність; він може бути контрольованим; мати продуктивність; та бути комплексним і ін. За своїм призначенням спілкування багатофункціональне.

Нас більше цікавить комунікативна сторона спілкування, що припускає реалізацію власне комунікативної (спілкування як самоціль, встановлення контакту); інформаційно-комунікативної (прийом і передача інформації) і регуляційно-комунікативної (регуляція поведіння, емоційного стану, світогляду) функцій. До того ж усі вони мають сприяти формуванню професійних якостей студентів-менеджерів, завдяки яким студенти матимуть змогу правильно користуватися діловою комунікацією. Необхідна координованість, синхронізація й інтеграція дій під час реалізації усіх функцій у процесі позанавчальної діяльності. Але найголовніше — це формування готовності особистості до професійної діяльності, вибору ролі і позиції в загальній системі соціальних відносин, включення в цю систему на основі особистісного самовизначення.

Щодо професії менеджера, то в контексті запропонованої проблеми суттєвою стає навичка володіння діловою комунікацією, яка, на нашу думку повністю залежить від суб'єкт-суб'єктних відносин, які виявляються в усвідомленні студентом-менеджером власної суб'єктності.

У процесі позанавчальної діяльності суб'єкти спілкування (викладачі і студенти) можуть виступати в ролі комунікаторів і реципієнтів. Комунікатор (передає інформацію) свідомо орієнтує свої дії на значеннєве сприйняття інформації реципієнтами (приймає інформацію). Передається інформація комунікатором засобами вербальної чи невербальної інформації. При організації спілкування необхідно використовувати основні ефекти міжособистісного сприйняття: каузальну атрибуцію, ефект ореола, ефекти новизни і первинності, стереопізації, атракції, експресії.

Все це, а саме ділова комунікація, міжособистісна взаємодія та суб'єкт — суб'єктні відносини не можливі без достатнього рівня сформованості комунікативних якостей майбутнього фахівця. Нижче перерахуємо найбільш важливі з них: обґрунтованість, доброзичливість, інформативність, жвавість та багатство мови, впливовість, обумовленість, емоційність, своєчасність, уважність, толерантність.

Четвертий блок моделі — блок активної взаємодії - відображає основні підходи і методи організації позанавчальної діяльності, яка спрямована на формування комунікативних якостей.

У процесі позанавчальної діяльності ми маємо змогу використовувати наступні форми цього виду діяльності: індивідуальні, групові і масові. Індивідуальна діяльність — це самостійна діяльність окремих студентів, яка спрямована на самовиховання. Групова діяльність сприяє виявленню і розвитку інтересів і творчих здібностей. Найбільш поширені такі її форми, як гуртки і секції. Форми масової роботи розраховані на одночасне охоплення великої кількості студентів, їм властива барвистість, урочистість, яскравість, великий емоційний вплив.

Говорячи про методи позанавчальної діяльності, необхідно відзначити, що найбільш змістовими та дієвими для організації позанавчальної діяльності, яка спрямована на формування комунікативних якостей, виступають активні методи, які поділяються на дві великі групи: дискусійні методи (дискусія, полеміка, диспут, «мозкова атака», комунікативний метод) і методи психологічного тренінгу: ігрові методи (операційні, рольові ігри) і сенситивний метод (тренування міжособистісної чутливості), основною метою якого є розвиток і удосконалювання здатності розуміти один одного та комунікативний метод, який у контексті нашого дослідження займає провідну позицію. Також потрібно звернути увагу і на комплекс творчих професійно орієнтованих завдань, які спрямовані на формування комунікативних якостей студентів-менеджерів, такі завдання правомірно використовувати саме під час групових форм організації позанавчальної діяльності студентів-менеджерів. Отже успішність позанавчальної діяльності, ефективність використання різних методів і форм значною мірою залежить від

вдалого вибору її засобів.

Засіб позанавчальної діяльності — сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію виховного процесу та орієнтують майбутніх фахівців на самовдосконалення. Перелічимо засоби позанавчальної діяльності *основні*: слово викладача, за допомогою якого він організовує діяльність студентів, формує у них відповідні уміння та навички; підручник, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи; *допоміжні*: кінофільми, магнітофон, навчальні пристрої; картини, карти, таблиці та інший наочний матеріал; препарати, моделі, колекції, гербарії; прилади, інструменти та ін. [3, с. 147].

Необхідними чинниками, які сприяють успішному засвоєнню професійних навичок і сприяють формуванню психологічного здоров'я студентів є технічні засоби навчання (ТЗН). До них належать: дидактична техніка (кінопроектори, діапроектори, телевізори, відеоманітофони, електрофони, комп'ютери); екранні посібники статичної проекції (діафільми, діапозитиви, транспаранти, дидактичні матеріали); посібники динамічної проекції (кінофільми, кінофрагменти та ін.); фонопосібники (магнітофонні записи, відеозаписи, радіо- і телепередачі). Ефективнішими та більш доцільними нині є технічні засоби широкого призначення — відеотехнічні й проекційні. [1, с. 102].

П'ятий блок моделі — критеріальний. Як уже відзначалось, інтегративною критеріальною характеристикою професійних якостей студентів-менеджерів є навички користування комунікативними якостями, які обумовлюються здатністю встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми, з викладачами, з іншими студентами. До складу професійних якостей особистості входять: сукупність знань і умінь, внутрішні ресурси особистості, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Сформованість комунікативних якостей особистості в процесі позанавчальної діяльності можна представити в наступних рівнях: адаптивний (низький) — тобто студент повністю готовий вступити в контакт, але не має наявних навичок спілкування, мотиваційний (достатній) — у студента наявне бажання взяти участь у спілкуванні, але рівень розвитку комунікативних якостей не дозволяє йому побудувати стійкі комунікаційні зв'язки, продуктивний (середній) — студент має поняття про засоби спілкування та про його методи, але робить помилки при використанні того чи іншого засобу спілкування; креативний (високий) — студент володіє комунікативними якостями та використовує їх у процесі спілкування, інколи потребує корекції.

Резюмуючи все вищевикладене зазначимо, що моделювання в педагогіці посідає провідне місце для організації не тільки навчання та його процесів, але й для виховання. Визначена та науково-обґрунтована теоретична модель формування комунікативних якостей містить 5 взаємозалежних блоків, які відображають: психологічний аналіз та виховного впливу, основні сфери діяльності студентів-менеджерів, структуру спілкування в процесі професійної діяльності студента зазначеного фаху, активну взаємодію в процесі спілкування та чотири рівні сформованості комунікативних якостей студентів-менеджерів.

Перспективами подальших наукових пошуків запропонованого дослідження вбачаємо у розробці ігрових моделей організації позанавчальної діяльності студентів гуманітарного напрямку, семіотичних моделей організації професійної підготовки студентів-менеджерів та загальних теоретичних засад підвищення ефективності навчальної діяльності студентів-менеджерів у процесі оволодіння комплексом професійних якостей, умінь і знань.

Література:

1. Педагогіка вищої школи: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / под. ред. Ортинського В.Л.. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.

2. Философский словарь/ под ред. И.Т. Фролова. [4-е изд].— М.: Политиздат, 1981. — 445 с.
3. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб.// М.М. Фіцула — К.: Академвидав, 2006. — 352с.
4. Штофф В. А. Моделирование и философия.// В.А. Штофф — М.: Наука, 1966 — 145с.

У статті розкриваються теоретичні засади моделювання педагогічних процесів, надано теоретичну модель формування комунікативних якостей студентів-менеджерів у розрізі процесу організації позанавчальної діяльності. Стаття містить докладну інформацію щодо наукового обґрунтування кожного з блоку означеної моделі.

Ключові слова: комунікативні якості, студент-менеджер, модель формування комунікативних якостей, позанавчальна діяльність, професійні якості.

В статье раскрываются теоретические основы моделирования педагогических процессов, представлена теоретическая модель формирования коммуникативных качеств студентов-менеджеров в разрезе процесса организации внеучебной деятельности. Статья содержит подробную информацию относительно научного обоснования каждого блока обозначенной модели.

Ключевые слова: коммуникативные качества, студент-менеджер, модель формирования коммуникативных качеств, внеучебная деятельность, профессиональные качества.

The article dwells upon the theoretical basis of modelling the pedagogical process; moreover the model of developing the communicational qualities of students majoring in management in the process of out-of-studying activities is represented. The article contains the in-depth information on the question of scientific grounds of all blocks of the above-mentioned model.

Keywords: communicational qualities, student, majoring in management, the model of developing the communicational qualities of students majoring in management, out-of-studying activity, professional qualities.